

- No. 20. Bijl. uit een zeer groot hertgewei gesneden, een zwaar stuk. De lengte hiervan bedraagt 30 cm. Dergelijke stukken zijn reeds in Scandinavië gevonden.
- No. 22. Gedurende het schrijven van dit artikeltje werd nog deze scherf gevonden, met een goed gestyleerd ornament (guirlande van takken en gestippelde lijnen).
Het stuk kwam, bij Hillegom, uit een kuil — aan den eenen kant lag het geraamte van een rund, aan den anderen van een paard — zoodat wij hier zonder twijfel met een begraafplaats uit den bronstijd te doen hebben. Jammer genoeg werd deze vondst alleen door werklieden gedaan, die op verdere gegevens niet lettend, de plek afgroeven.

Mijn bedoeling met het schrijven van dit artikel is meer, om de oogen te openen van hen, die zulke (of andere) stukken vinden, zonder zich rekenschap van te geven, waarmede zij te doen hebben, dan wel wetenschappelijk; maar daar zoovele oude voorwerpen uit onbekendheid vernield of weggeworpen worden en eenmaal verdwenen moeilijk te vervangen zijn, en daar bovendien de mogelijkheid om ze te vinden steeds zeldzamer wordt — want alle oorspronkelijke terreinen hier te lande zijn helaas zeer vlug aan het verdwijnen — en dus wel spoedig tot het verleden zal behooren en sage geworden zal zijn; daarom vind ik het doelmatig, om zoolang het tijd is, hiervoor een lans te breken.

Spoedig zal het, als in het sprookjesboek, heeten: Er was eens . . . een stuk land, dat er nog juist zoo uitzag, als de natuur het geschapen had, waar de planten groeiden, zooals zij wilden enz. enz.

Heemstede, Januari 1926.

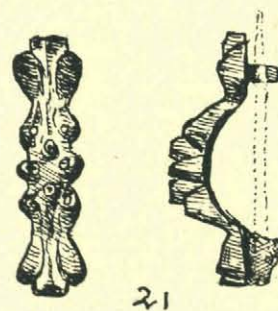
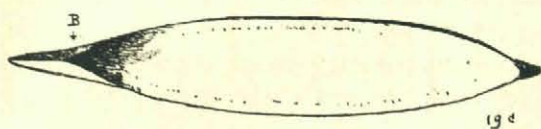
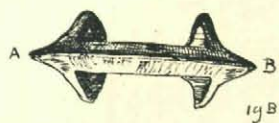
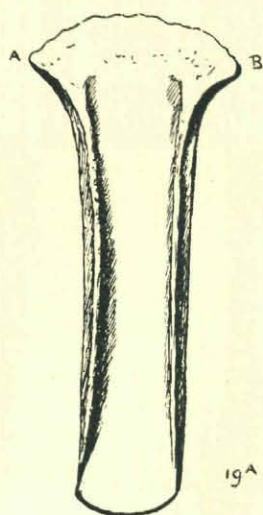
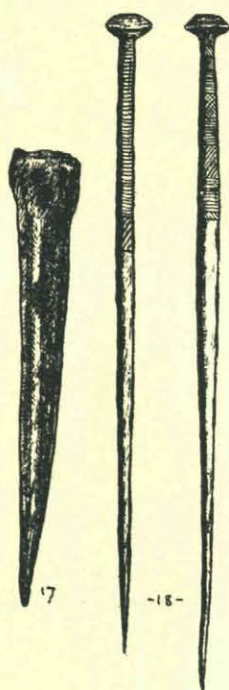
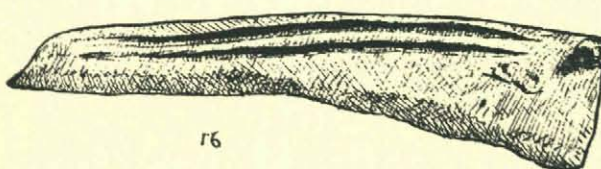
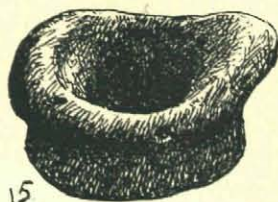
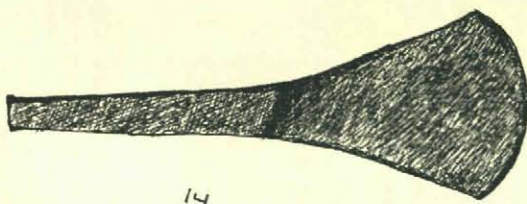
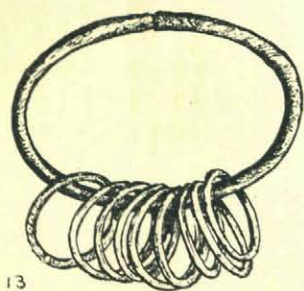
R. OPPENHEIM.

P.S. In mijn artikel Jaargang XXX Afl. 5, bladzijde 141 heb ik tot mijn spijt verzuimd om van teekening No. 14 een deel van een bliksembuis voorstellend, wat te zeggen.

Deze eigenaardige formatie is ontstaan uit door het inslaan van den bliksem ingesmolten zand, toont van buiten de gebleekte zandkorrels en is van binnen porceleinachtig wit. De geheele lengte van deze zeer breekbare buis was plm. $\frac{1}{2}$ M. met een aanvangsopening van ca. $\frac{3}{4}$ cm. doorsnede — en langzamerhand nauwer en nauwer wordende.

NASCHRIFT OVER DE PRAE- EN PROTO-HISTORISCHE HILLEGOMSCHE DUINVONDSTEN.

Wie het genoeg heeft, persoonlijk iets meer te weten van de geschiedenis van bovengenoemde vondsten, wie ze met eigen oogen aanschouwd heeft en het echt-Hollandsche landschap, waarin ze verborgen lagen, kent — haar of hem zal het zeker gaan, als het mij gegaan is. Gevoelens van verwondering en bewondering zullen wedijveren om den voorrang en elkaar wederkeerig verdringen:



verwondering over het feit, dat de hier genoemde en beschreven vondsten, welke voor Holland's vóór- en vroeghistorie zoo uitermate belangrijk zijn, niet reeds veel eerder algemeene bekendheid verkregen en de volle belangstelling van de wetenschappelijke wereld tot zich getrokken hebben; *bewondering* daarentegen, dat het niet onmiddellijk wetenschappelijk geschoolden zijn, die ze voor het eerst in het volle voetlicht plaatsen. Intusschen, dit is zeker, dat men de familie Baron van Hardenbroek—van Ammerstol, zoowel als den Heer Oppenheim gelijkelijk dankbaar zal moeten wezen; de eerste omdat zij de vondsten heeft bewaard en doen verzamelen en ze tegelijkertijd voor bestudeering vrijelijk openstelt; den laatste, omdat hij niet alleen de opmerkzaamheid van de vakgeleerden op de bewuste vondsten vestigt, doch deze nog bovendien door zijn voortgezette waarnemingen omtrent de vondstomstandigheden eene groeiende beteekenis verleent en, naar ik overtuigd ben, zal verleenen.

Is het hem — dank zij zijn pionierswerk, meer nog dank zij zijne liefde en zijn, om het zoo eens uit te drukken, flair voor waarnemingen op praehistorisch gebied — gelukt, eerst voor de vuursteenindustrie en -mijnbouw bij Ryckholt de meer effectieve belangstelling der Nederlandsche oudheidkundigen te wekken, thans zal ongetwijfeld hetzelfde geschieden met de, voor zoover bekend, oudst duinstreekbewoning.

Had reeds vroeger de door wijlen Lorié vermelde en beschreven depôtvondst van een aantal bronzen hielbijlen bij Noordwijkerhout het probleem der vroegste duinbewoning gepreciseerd, deze vondst stond tot nu toe te veel op zich zelf, dan dat men daaruit met redelijkheid tot eene regelrechte duinbewoning in den vroegeren bronstijd zou mogen besluiten. Wèl had de bodem van een uitgestoven plek in de oudere duinen bij het „Keukenhof” bij Lisse eene groote hoeveelheid aardewerk opgeleverd uit de 1ste en volgende vóór-karolingsche eeuwen nà Ch., doch voor eene prae- of vroeg-protohistorische duinrandbevolking verstrekten ook deze vondsten al evenmin tastbare gegevens als de belangrijke nederzittings- en grafveldoverblijfselen, achtereenvolgens bij Burg op Schouwen en Domburg op Walcheren, of Katwijk aan den Rijnmond. Ook Texel met zijn „Sommelsbergje” bracht niet oudere dan vroeg-historische, door Romeinschen import nader bepaalde, archaeologica aan het licht. Op die wijze scheen zoowel hier als ginds de Romeinsche tijd den aanvang eener werkelijk litorale kustrandbewoning in het Zeeuwsch-Hollandsche duinlandschap te limiteeren.

Hoe geheel anders is de indruk, welke de boven op den voorgrond gebrachte Hillegomsche vondsten wekken? Zeker, ook daaronder komt voor een enkel, met de laatst-Domburgsche, de Schouwensche en de Katwijk- resp. Rijnsburger vroeg-historica op één lijn te stellen voorwerpje in den vorm eener dubbele dierkopfibula No. 21, welke zoo kenmerkend is voor de Angel-Saksische volksstroeringen; zeker, ook daaronder komen allerlei kartelrandige scherven No. 6-9 van grof inheemsch aardewerk voor, welke nauwelijks vroeger dan om en bij Christus geboorte gedateerd kunnen worden, doch daarnaast treedt nog op eene geheele

reeks van andere voorwerpen, welke ons veel verder terugvoeren in den tijd. Deze stellen de Noordwijker depôtvondst in een geheel ander licht dan daarop tot nu toe gevallen is. Zij bevestigen als het ware die tot voor kort op zichzelf staande vondst en verleenen haar een nieuwen glans, welke ze doet opschijnen als een lichtpunt uit het grijs verleden.

Immers, onder de Hillegomsche protohistorica treffen wij meerdere aan, die er typo- en chronologisch, d. w. z. naar vorm en tijd beide, volkomen mede op een lijn zijn te stellen.

Bijzondere opmerkzaamheid verdienen daarvoor de, vermoedelijk zeer tinarme, bronzen randbijl No. 19, het dito bronzen beiteltje No. 14 en het gestrekte, in dat opzicht nog zoo primitieve, sikkeltje No. 16. Sterk afgevreten als het is, verdraagt dit laatst genoemde artefact een langdurig gebruik. Maar, een half versleten werktuig heeft geen handelswaarde, is in het algemeen niet geschikt als ruil-object, en zoo zegt het nog wel iets meer: het illustreert een gebruik ter plaatse zelve! Aldus wijst het er tevens op, dat reeds in dien tijd, d. w. z. den vroegeren bronstijd — want daarin is het voorwerp op zijne plaats — in de oudere duinstreek koren verbouwd en dus landbouw gedreven werd. Geheel past in dit verband ook de fraaie, gebarde vuursteen pijlpunt met schachtdoorn No. 10, een artefactje, kunstig gemaakt en volkomen overeenstemmend met een dergelijk, zoo mogelijk nog fraaier, specimen, hetwelk gevonden is in een duinpan bij Scheveningen, onmiddellijk ten Zuiden van het uitwateringskanaal. Op die manier geeft deze vondst, via het Noordwijker depôt, het prae-historische duinterritoir reeds eene belangrijke uitbreiding.

Doch, ook de verticale verdeeling verwijdt zich.

Vormen nl. de sub No. 18 afgebeelde, bolkoppige bronzen (mantel-)naalden met geriggelde gezwollen halzen, uit den jongeren bronstijd een schakel met latere cultures, aan den anderen kant voeren de fraaie hertshoorn hakbijl No. 20, de typische beker No. 12 en dan, last not least, ook de merkwaardige halspotbeker-scherf No. 22 ons terug in eene nog oudere dan de vroeg-bronstijdige periode. Zij wijzen op den jongeren steentijd, of juister, op den overgangstijd tusschen deze en den ouderen bronstijd, den vroegsten metaal- of z.g.n. kopertijd, het aeneo-sive chalcolithicum. Ook andere scherven No. 1-4 met nagelindrucksels zijn ten deele in dezen tijd, ten deele echter ook in eene veel latere periode, ja zelfs in den vollen ijzertijd te plaatsen. Dan vormen zij een tegenhanger van de Keukenhof'sche ceramica, uit het begin onzer jaartelling.

Bij die oudere vondsten sluit zich geheel aan het, overigens atypische, steenen bijltje van eruptiefgesteente, zooals het — al of niet te zamen met bekertjes van boven vermeld type, een enkele keer zelfs met een geheel en wel korthoornig of brachyceer rund — reeds meerdere malen gevonden werd in grafheuvels, welke door een verteerden houtbouw gekarakteriseerd zijn. De laatste wijst op eene bijzondere, ja, bij verschillende tumuli zelfs zeer uiteenlopende constructie, zij het ook, dat deze in hoofdzaak tweërlei bouwprincipe verraaft. Nu eens weer-

gevend een bijenkorfvormigen, centralen binnenbouw, direct om en over het individueele hoofdgraf, dan weer eene meer periphere dubbele of enkelvoudige palissadeering op grooteren of kleineren afstand rondom het hoofdgraf, herinneren zij door het een zoowel als door het ander aan West-Europeesche megalithische gedenkteeken. Veelal bezitten ze echter ook onder den heuvelrand nog een kringvormig standspoor, welks beteekenis evenwel nog altijd niet voldoende is opgelost, al zal ook niet iedere oudheidkundige dat willen toegeven. Sommige onderzoekers hebben op het voetspoor van Dr. Holwerda gemeend, daarin te mogen zien het standspoor van een aanvankelijk open, hollen houtkoepel, welke het geheele grondvlak van den grafheuvel oorspronkelijk overwelfd zou hebben. Het is deze opvatting, welke in de laatste jaren zelfs tal van aanhangers heeft gevonden en steeds meer ingang schijnt te vinden. Zóó is het dan wel te verstaan, dat ook Oppenheim, minder gelukkig, spreekt van „koepelgrafperiode”.

Hoe dit echter ook zij, de bovenvermelde Hillegomsche vondsten zijn in de duinstreek tot nu toe nog niet, of althans voor zoover zulks bekend geworden is, nog geen enkele maal uit tumuli of graven te voorschijn gekomen. Haar voorkomen bewijst echter, dat de Hollandsche duinstreek, en wel speciaal de oudere kalkarme duinstreek of oer-kustwal reeds bewoond is geweest sedert het einde van den jongeren steentijd, laten wij zeggen, sinds het begin of het midden van de eerste helft van het tweede vóór-christelijke millenium.

Wees de boven gememoreerde vondst van een sterk afgesleten sikkel — minder juist ook wel als scheermes gekwalificeerd, welk laatste immers eerst meerdere eeuwen later, zegge circa 7 à 600 v. Chr. hier zijne intrede doet — op graanbouw en wordt die laatste, waarbij het dienst deed om alleen de halmen af te snijden, door de bewuste hertshoornbijlvondst misschien nog nader als „hak”-bouw bepaald; de beenderen, welke Mevrouw de baronesse van Hardenbroek van Ammerstol mij eenige malen deed toekomen, wijzen, behalve op jacht, ook op veeteelt. Naast overblijfselen van edelherten en reeën, zijn het speciaal de afgekloven beenderen en de talrijke, vanwege den inhoud, gespleten mergpijpen van huisdieren, welke daaronder de aandacht trekken. Zij vertegenwoordigen tamme runderen, schapen, varkens en ook paarden. Over het geheel herinnerend aan de oudere en jongere paalwoningfauna, is over hun onderling verband slechts weinig gebleken. Toch zouden echter ook die beenderen, althans ten deele, onder derrie gevonden zijn.

Welke belangrijke perspectieven alle die vondsten openen, kan blijken, wanneer men bedenkt, dat ze eenerzijds via de Midden-Nederlandsche laat-neolithische beschavingsoverblijfselen directen samenhang met de Midden-Europeesche beker-cultures verraden, anderzijds echter directe homologa van overeenkomstige Oost-Engelsche vondsten vormen. Ja, aardewerk als dat, waarvan No. 22 een gering voorbeeld representeert en dat zoo bij uitstek kenmerkend is voor de Utrechtsche en Veluwsche aeneolithische cultures, ontmoeten wij niet alleen in Oost-Engeland (Cambridge-region), doch wij constateerden het ook in Noordelijk Nederland. Hier werd het evenwel niet, zooals in het midden des lands, veelvuldig aange-

troffen, zoo te zeggen, als gemeengoed, doch integendeel, juist uitzonderlijk, als was het daar iets exotisch.

Welnu, het is juist dit vaatwerk, hetwelk als „Fremdkörper” een enkele maal ook werd aangetroffen in de Noord-Nederlandsche hunebedden, zij het ook in een latere phase daarvan.

In tegenstelling met de aeneolithische halspotbekers, doch parallel aan de typische bekers, pleiten omgekeerd de groote mantelnaalden voor oostelijke verbindingsen, t.w. Rijnopwaarts, met Midden- en Zuid-Duitschland en dan verder met de Donaulandsche jongere bronscultures. Tot tweemaal toe werden dergelijke naalden, zij het ook in typologisch zoowel als geographisch anders geaarde resp. georiënteerde vormen in het Noorden opgegraven, doch daar, als resultaat van systematisch onderzoek, in vroeg-bronstijdige boomkistgraven.

Karakteristiek Zd.W.-Europeesch cultuurverband verraden de prae- en proto-historische duinvondsten tot nu toe — dit zij met nadruk gezegd — niet.

Maar, eene voortgezette inzameling der vondsten en eene nauwlettende studie van de omstandigheden belooft nog andere dan cultureele en palethnographische resp. palethnologische gezichtspunten. Het kan niet uitblijven of zij zullen tezamen ook voor het probleem der kustvorming en de kustveranderingen, speciaal van de duin- en litorale veenvorming, van uitermate belang blijken, in het bijzonder wat aangaat de tijdsbepaling.

Reeds thans verstrekt de vondst van meerdere dier voorwerpen op den ouden duinvoet, onder een derrielaag, 1—1.50 M. ÷ N. A. P., gegevens, welke zoowel voor de opvatting van Dubois omtrent eene geleidelijke afhelling van het strandvlak landinwaarts, als voor die van Tesch omtrent de nadere bepaling van den kanaaldoorbraak, vruchtdragend belooft te zijn. De bewuste en ook andere vindplaatsen zullen, nader onderzocht, geologisch-archaeologische oerkenmerken blijken, welke ter staving, wijziging of verwerping van de bestaande en nog uiteenlopende zienswijzen omtrent positieve niveauveranderingen, niet zullen nalaten hunne diensten te bewijzen. Reeds thans schijnt de aangestipte hoogteligging, in verband met de globale tijdsbepaling, geheel vereenigbaar met de onderstelling eener kleinere seculaire zeespiegelrijzing, welke nu niet slechts voor de laatste 2000, doch zelfs circa 3500 à 4000 jaren, een bedrag van 0.10 M. tot limiet heeft. Dit echter geeft op zichzelf nieuwe perspectieven. Doch laat ons niet verder afdwalen.

Mijne bedoeling is alleen geweest, te geven een blijk van belangstelling en groote waardeering niet alleen, doch tevens, om zoowel het belang van de bewuste vondsten als de vereischte eener meest nauwgezette studie van de vondstomstandigheden zoo sterk mogelijk te onderstrepen. Het zijn vooral de laatste, welke de volledige opmerkzaamheid verdienen.

Een en ander is de reden, dat ik met graagte de mij geboden gelegenheid tot een klein naschrift heb aangegrepen, al hebben omstandigheden gemaakt, dat de uitvoering daarvan geruimen tijd is opgeschort.

Paterswolde, Februari 1927.

A. E. VAN GIFFEN.